

บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

จากรักโรแมนติกลู่การต่อสู้ทางชนชั้น อ่าน “ส่งซู้สอนสาว” วรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไตดำในเวียดนาม

ยุคติ มุกดาวิจิตร. 2561. จากรักโรแมนติกลู่การต่อสู้ทางชนชั้น อ่าน “ส่งซู้สอนสาว” วรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไตดำในเวียดนาม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) 401 หน้า ราคา 640 บาท

โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง

เมื่อแรกเห็นหนังสือเล่มนี้ สะดุดตาตั้งแต่ภาพหน้าปกที่เป็นภาพสาวไทดำโพกผ้าเปียว เพราะไม่ใช่ภาพถ่ายผู้หญิงไทดำที่เคยเห็นทั่วไป แต่เป็นภาพวาดสไตล์สมัยใหม่ ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายไว้ด้านในว่า “เป็นภาพเขียนลงรักติดเปลือกไข่ ซึ่งพัฒนาขึ้นมาในช่วงที่ฝรั่งเศสปกครองเวียดนาม ศิลปินยุคนั้น

นำเทคนิคแบบดั้งเดิมมาใช้เขียนภาพร่วมสมัย อีกนัยหนึ่ง ภาพนี้จึงสะท้อน การที่ชาวเวียดนามสร้างภาพแทนความเป็นหญิงชาวไทย”

ภาพหน้าปกและคำอธิบายภาพได้สรุป “สาร” ที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ ในหนังสือเล่มนี้ได้ในระดับหนึ่งทีเดียว นับเป็นความช่างคิดของผู้เขียนที่ นำขึ้นชมตั้งแต่การเลือกภาพหน้าปกอย่างจงใจ

หนังสือเล่มหนา 401 หน้านี้แบ่งเป็น 2 ภาค **ภาคแรก** เป็นการ วิเคราะห์วรรณกรรมของชาวไทดำ (ที่ผู้เขียนเรียกว่า “คนไต” ในหนังสือเล่มนี้) ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ และในบริบททางประวัติศาสตร์ สังคมและการเมืองของเวียดนาม และ **ภาคที่ 2** เป็นตัวบทวรรณกรรม *สังข์ สอนสาว* วรรณคดีวรรณคดี 3 ภาษา คือตัวบทภาษาและอักษรไทดำ ปิรวรรตเป็น ภาษาไทย และแปลเป็นภาษาอังกฤษ พร้อมทั้งเชิงอรรถอธิบายความหมาย ของคำในภาษาไทดำเป็นภาษาไทย

หนังสือเริ่มด้วย “คำนำ” ของ คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ ที่ปูพื้นฐานให้ความรู้ เบื้องต้นแก่ผู้อ่านพอให้ทราบว่า *สังข์สอนสาว* เป็นวรรณกรรมประเภท “สัง เสียดสังลา” ซึ่งมีลักษณะเป็นบทราฟิงรำพัน ใช้คำคล้องจอง มีลักษณะเป็น “บทขับลำทำขวัญ” ซึ่งพบในวรรณกรรมของชนชาติไทหลายกลุ่ม เช่น ในบท เรียกขวัญ บทส่งขวัญของชาวไทดำ บทที่ท้าวผาแดงสังลานางไฉ่ในวรรณกรรม กลุ่มน้ำโขง หรือ ในบทเสภาตอนนางวันทองสังลาตอนลงจากเรือนขุนช้าง

ผู้เขียนได้ให้ภูมิหลังของวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า *สังข์สอนสาว* เป็น วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวไทดำในเวียดนามที่เป็นทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์ เนื้อเรื่องเป็นเรื่องของตัวละครชื่อขวัญหญิงและ

ขวัญชายที่รักกันมาก ขวัญชายส่งผู้ใหญ่มาสู่ขอแต่ถูกปฏิเสธเพราะพ่อแม่ของขวัญหญิงได้จัดการให้แต่งงานกับชายผู้มีฐานะดีกว่า เมื่อขวัญหญิงแต่งงานไปอยู่เรือนสามี ขวัญหญิงถูกใช้งานหนัก และถูกทำร้ายจากครอบครัวสามี ขวัญชายจึงแนะนำให้ขวัญหญิงแกล้งทำตัวเหลวไหล นางจึงถูกส่งกลับไปหาพ่อแม่ แต่พ่อแม่ก็จัดการให้นางแต่งงานกับชายอีกคนหนึ่ง ขวัญหญิงก็แกล้งทำตัวให้น่ารังเกียจอีก สามีคนที่สองจึงเอาขวัญหญิงไปขายทอดตลาด แต่ผู้ที่มาซื้อเธอไปก็คือขวัญชาย ทั้งสองจึงได้ใช้ชีวิตด้วยกันในบ้านปลายอย่างมีความสุข

ส่งऊँสอนสาว อาจแปลเป็นไทยว่า “ส่งเสียคนรัก” เพราะคำว่า “ऊँ” ในภาษาไทยหมายถึง “คนรัก” ในที่นี้หมายถึง “ส่งเสียหญิงคนรัก” ในเรื่องขวัญชายได้ “ส่งเสีย” คือสั่งสอนแนะนำคนรักอยู่หลายตอน *ส่งऊँสอนสาว* นับเป็นวรรณกรรมนิทานที่เป็นที่นิยมมากที่สุดในหมู่ชาวไทยดำ และได้รับการแปลเป็นภาษาเวียดนามถึง 3 สำนวน และในช่วงทศวรรษ 1990 - ทศวรรษ 2000 ได้รับการนำมาใช้เป็นแบบเรียนหลักของนักเรียนมัธยมทั่วประเทศ เวียดนาม และในภายหลังได้รับการใช้เป็นแบบเรียนประกอบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรม *ส่งऊँสอนสาว* อย่างละเอียด โดยเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของวรรณกรรม ดูบริบทของ “การใช้งาน” คือ ดูว่ามีผู้นำวรรณกรรมเรื่องนี้ไปใช้อย่างไร และศึกษาว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีบทบาทหน้าที่อย่างไร ทั้งในบริบทวัฒนธรรมไทยดำและในบริบทสังคมเวียดนาม ผู้เขียนได้สรุปวิธีวิเคราะห์ไว้ว่า “เป็นการ

“อ่าน” *สังข์สูสอนสาว* ผ่านกรอบการศึกษาทางคติชนวิทยา มานุษยวิทยา ภาษา และประวัติศาสตร์สังคมของวรรณกรรม”

แม้โครงเรื่องของ *สังข์สูสอนสาว* จะเกี่ยวกับความรักของหนุ่มสาวที่รักกัน พลัดพรากจากกัน แล้วกลับมาครองรักกันในบ้านปลายของชีวิต ซึ่งก็เป็น “ปมคลาสสิก” เฉกเช่นที่พบได้อย่างสากลในวรรณกรรมทั่วไป แต่เนื้อหาของวรรณกรรม *สังข์สูสอนสาว* มีลักษณะพิเศษคือ ดำเนินเรื่องไปตามช่วงวัยของตัวละคร ตั้งแต่ตัวละครเกิด เติบโต แต่งงาน ซึ่งในแต่ละช่วงวัยมีการให้รายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีและวิถีชีวิตของชาวไทดำอย่างน่าสนใจ

ผู้เขียนจึงนำเสนอบทที่ว่าด้วย “วิถีชีวิตไทในสังข์สูสอนสาว” โดยประมวลภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทดำผ่านเนื้อหาของตัวบท ทั้งประเพณีในแต่ละช่วงชีวิต การละเล่นของเด็ก ข้าวของเครื่องใช้ การย้อมฟัน การเกล้าผมของผู้หญิง ความเชื่อเรื่องขวัญและการเรียกขวัญ ความเชื่อเรื่องผี เรื่องแถน การหาฤกษ์ยามสำหรับการสู่ขอ พิธีการสู่ขอ ธรรมเนียม “อยู่เขย” ที่หนุ่มชาวไทดำต้องไปอยู่เรือนภรรยาเพื่อช่วยพ่อตาแม่ยายทำงานระยะหนึ่ง ก่อน แล้วจึงจะมีพิธีส่งตัวลูกสาวไปเป็นสะใภ้ในเรือนของสามี นอกจากนั้น ผู้เขียนยังวิเคราะห์ให้เห็นโครงสร้างสังคมของชาวไทดำ โดยดูบทบาทหญิง-ชาย คำเรียกญาติ ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติที่ทำให้เห็นว่า สังคมชาวไทดำให้ความสำคัญกับครอบครัวและเครือญาติเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนก็วิเคราะห์ให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีความขัดแย้งในเชิงชนชั้นปรากฏอยู่ด้วย นอกจากนั้น ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นชาติพันธุ์ที่ปรากฏในเรื่อง เช่น ลาว พวน ข่า ที่สัมพันธ์กับชาวไทดำ ในภาพรวมบทนี้จึงเป็นการ

เชื่อมโยงวิถีวัฒนธรรมไทดำที่เป็น “บริบทของวรรณกรรม” ให้ผู้อ่านได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมและวัฒนธรรมได้ชัดเจนขึ้น

ในบทที่ว่าด้วย “สู่การต่อสู้ทางชนชั้น” ผู้เขียนได้ตั้งคำถามวิจัยว่าทำไม *สังข์สอนสาว* จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนของวรรณกรรมชนกลุ่มน้อยที่สำคัญจนกระทั่งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของแบบเรียนหลักในระดับมัธยมศึกษาของนักเรียนในประเทศเวียดนาม ซึ่งถ้าเป็นประเทศไทยวรรณกรรมของชนกลุ่มน้อยคงไม่มีทางที่จะได้มาเป็นส่วนหนึ่งของแบบเรียนระดับมัธยมศึกษาเป็นแน่ ผู้เขียนได้ตอบคำถามนี้โดยวิเคราะห์เชื่อมโยงกับบริบททางการเมืองของเวียดนาม กล่าวคือ ในยุคที่ชาวเวียดนามพยายามต่อสู้ให้พ้นจากอำนาจทางการเมืองของฝรั่งเศส ชาวไทดำได้ร่วมรบกับชาวเวียดนามจนสามารถประกาศอิสรภาพจากฝรั่งเศสได้โดยเฉพาะในสมรภูมิตบ่ที่เมืองเตียนเบียนฟูอันเป็นถิ่นฐานของชาวไทดำ หลังจากนั้น “เมืองไต” กลายเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม และต่อมารัฐบาลเวียดนามจึงได้ให้สิทธิพิเศษทางวัฒนธรรมแก่ชาวไทดำโดยเฉพาะทางด้านภาษาและวัฒนธรรม และเพราะชาติพันธุ์นี้มีอักษรและวรรณกรรมเป็นของตนเองจึงได้รับการส่งเสริมและยกย่องเป็นพิเศษ

เมื่อ *สังข์สอนสาว* ในฐานะวรรณกรรมของชาติพันธุ์ส่วนน้อยได้รับเลือกให้เป็นแบบเรียนทางการเมืองของรัฐจึงนับว่าเป็นการเปลี่ยนบริบท “การใช้งาน” ของวรรณกรรม ผู้เขียนได้วิเคราะห์ว่า ในแง่นี้ วรรณกรรมเรื่องนี้ “ได้รับการสร้างความหมายใหม่” จากวรรณกรรมรักโรแมนติกไปสู่การเป็นสัญลักษณ์ของชาติพันธุ์ไตซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย และเป็นส่วนหนึ่งของกลไกใน

การตอบสนองนโยบายการส่งเสริมสังคมพหุวัฒนธรรม (multiculturalism) ในการสร้างรัฐประชาชาติเวียดนาม ในยุคสังคมนิยมซึ่งรัฐบาลพยายามพัฒนาประเทศและพัฒนาชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ให้ก้าวไปด้วยกันและให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติภายใต้รัฐชาติเดียวกัน วรรณกรรม *ส่งซู่ซอนสาว* และวรรณกรรมของชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการเมืองดังกล่าว

ในบริบทของสังคมนิยมเวียดนาม *ส่งซู่ซอนสาว* ยังได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปฏิวัติสังคมอีกด้วย กล่าวคือ แนวเรื่องได้กลายเป็นต้นแบบของ “วรรณกรรมปฏิวัติ” เพราะตัวละครขวัญหญิงพยายามฝ่าฝืนกรอบประเพณีของครอบครัวในสังคมศักดินาที่มีชนชั้น และเพราะมีเนื้อหาที่สามารถเชื่อมโยงให้เข้ากับการปฏิวัติสังคมได้ *ส่งซู่ซอนสาว* ได้ส่งอิทธิพลต่อนักเขียนชาวเวียดนามรุ่นหลังชื่อ เวือง จุงม์ ผู้เขียนวรรณกรรมชื่อ “อิง แอ้ง” โดยเลียนแบบเรื่องราวของขวัญหญิงใน *ส่งซู่ซอนสาว* ในเรื่อง อิงกับแอ้งรักกันมาก ระหว่างที่อิงถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารที่ชายแดน พ่อแม่แอ้งยกแอ้งให้ชายคนอื่น แต่แอ้งปฏิเสธการถูกบังคับจากพ่อแม่ให้แต่งงานกับคนที่เธอไม่รัก โดยการหลบหนีไปทำงานกับสหกรณ์การเกษตรที่ใช้ระบบนำรวมตามอุดมการณ์ของระบอบสังคมนิยม และในตอนท้ายเรื่องจึงได้พบกับอิง อนึ่ง การเน้นความสำคัญของผู้หญิงยังเป็นแนวทางของวรรณกรรมสังคมนิยมและอุดมการณ์ของรัฐบาลในสมัยนั้นที่เน้นความสำคัญของชนชั้นล่างหรือชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยอีกด้วย

ในภาคที่สองของหนังสือซึ่งมีความหนาเกือบ 250 หน้า กินเนื้อที่เกินครึ่งเล่มเป็นตัวบทวรรณกรรม *ส่งซู่ซอนสาว* ตั้งแต่ต้นจนจบ 28 ตอน ซึ่ง

ผู้เขียนแปลจากต้นฉบับภาษาไทยดำที่ปริวรรตโดยอาจารย์เก็มจงทั้งฉบับ
นำเสนอตัวบทวรรณกรรมด้วยภาษาไทยดำที่สละวรรค โดยให้ผู้อ่านได้เห็นรูป
ตัวอักษรไทดำ แล้วถอดความเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ภาคที่สองซึ่ง
เสมือนเป็น “ภาคผนวก” ของหนังสือเล่มนี้จึงน่าจะเป็น “ข้อมูลปฐมภูมิที่มี
ค่า” ที่รอคอยนักวรรณกรรมชนชาติไทมาอ่านและตีความถ้อยคำในตัวบท
นักคิดชนมาศึกษาข้อมูลคติชนและวัฒนธรรม นักภาษามาศึกษาภาษาไทดำ
หรือภาษาชนชาติไทเชิงเปรียบเทียบ ตลอดจนผู้ที่สนใจเรื่องชนชาติไท (Tai
Studies) โดยทั่วไปมาศึกษา

แม่เฒ่าแม่ป๋นโง่โง่โง่โง่

แม่ที่รักใจอยากกินส้มปลา “ปก”¹²

Both mothers wanted to eat Pok fish,

อ่อนน้อยเข้าท้องแม่หกเดือน

อ่อนน้อยเข้าท้องแม่หกเดือน

When both fetuses were six months old.

แม่เฒ่าแม่ป๋นโง่โง่โง่โง่

แม่ที่รักใจอยากกินส้มปลา “เต็ด”¹³

Both mothers wanted to eat Ted⁴ fish,

อ่อนน้อยเข้าท้องแม่เจ็ดเดือน

อ่อนน้อยเข้าท้องแม่เจ็ดเดือน

When both fetuses were seven months old.

(ที่มา: หน้า 150)

ดิฉันเองได้รู้จักชื่อของวรรณกรรมเรื่อง *สังข์สอนสาว* ตั้งแต่เมื่อ 30 ปี
ที่แล้วเมื่อครั้งที่ได้เคยสนทนากับศาสตราจารย์คำจง (เก็มจง) และ
ศาสตราจารย์คำเคื่อง ผู้เป็นศาสตราจารย์ชาวไทดำจากมหาวิทยาลัยฮานอย

ซึ่งเป็นผู้รู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม วรรณกรรมและคติชนของชาวไทดำ และต่อมาได้อ่านบทความของศาสตราจารย์พิเศษ ดร. ประคอง นิมนานเหมินทร์ เรื่อง “วิถีชีวิตและวรรณกรรมไทดำ” จึงพอได้ทราบเป็นเบื้องต้นว่า *ส่งซู้สอนสาว* เป็นนิทานพื้นบ้านที่เป็นเรื่อง “รักโรแมนติค” ที่เป็นที่ยื่นชอบของชาวไทดำ (คงจะทำนองเดียวกับที่นิทานเรื่อง *อุแป่มสามลอ* เป็นที่ยื่นชอบของชาวไทใหญ่ และเรื่อง *ผาแดงนางไอ่* และ *สินไซ* เป็นที่ยื่นชอบของคนอีสานและคนลาว) ต่อมาเมื่อได้อ่านหนังสือเล่มนี้ของอาจารย์ยุคติ โดยเฉพาะในประเด็นบริบทการใช้งานวรรณกรรมเรื่องนี้ในสังคมเวียดนามร่วมสมัยทั้งโดยชาวไทดำ ชาวเวียดนาม และรัฐบาลเวียดนาม ทำให้ได้เห็นบทบาทหน้าที่และความสำคัญของวรรณกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย จึงรู้สึกว่าได้รับความรู้ที่เป็นการ “ต่อยอด” จากความรู้เดิมเป็นอย่างมาก

ในภาพรวม หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่นักวิชาการในสาขาต่างๆ ควรอ่านอย่างยิ่ง โดยเฉพาะนักวรรณคดีและนักมานุษยวิทยา เพราะหนังสือเล่มนี้เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์แบบ “มานุษยวิทยาวรรณคดี” (Anthropology of Literature) ที่นักวรรณคดี/นักวรรณกรรมจะได้ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ “ตัวบท” วรรณคดี/วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ใน “บริบททางสังคม” และที่เป็นการศึกษา “บริบทการใช้งาน” วรรณกรรมอย่างชัดเจน และในขณะเดียวกัน หนังสือเล่มนี้ก็เป็นตัวอย่างงานศึกษาที่จะทำให้นักมานุษยวิทยาได้เห็นคุณค่าของข้อมูลประเภทวรรณกรรมที่จะสามารถช่วยเสริมเติมเต็มให้เข้าใจสังคมวัฒนธรรมและการเมืองของประเทศที่เป็น “เจ้าของ” วรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างลึกซึ้งขึ้นอีกด้วย